

תורת חיים

קובץ עיונים בחלכות לשון הרע ורכילות, יז"ל לקראת תחילת מחזור הלימוד היומי בחפץ חיים, ר"ה ה'תשפ"ז

תוכן העניינים

מרן רה"י הגר"ד
לנדרו שליט"א

א

מרן רה"י הגרמ"ה
הירש שליט"א

א

שו"ת מיוחד עם
מרן רה"י הגרמ"ה
הירש שליט"א,
לקראת תחילת
המחזור הבעל"ט

ג

מורינו הגרב"א
פיינשטיין שליט"א

ד

מורינו הגר"ח וייל
שליט"א

ז

מרן רה"י הגר"ד לנדרו שליט"א

עש"ק ה' שבט תשפ"ב
כבוד מורינו שליט"א
בבקשת הרשות אשאלה נא

.....

ג] בגמ' ב"מ ק"ח א', רבה בר רב
נחמן הוה קאזיל בארבא וכו' אמר להו
דמאן אמרו ליה דרבה בר רב הונא,
א"ל קוצו. וצ"ע איך קיבל עדות ופסק
שלא בפני בעל דין.

ד] במעשה דאמנן ותמר, איך
האמינו לתמר על מה שנעשה לה והרי
אין לה נאמנות. ואף שפוגמת עצמה
בכך לא מצינו דכה"ג נאמנת כשנים.

מחילה על היותי דוחק ונכנס
משה חיים אולמן

בס"ד

שוכט"ס

קבלתי המכתב והריני כותב על
סדר הדברים וטעון בדיקה
א. יליד מה היי תוכן שאלתו של
רבה בר ר"נ (לפי מחשבתו שלא היי
יודע שהיערות התחתונים והעליונים
של עכו"ם המושל) למי שייך היער -
האם נאמר שאם אין הוא תי"ח לא היי
מצוה לקזק כיון שישארו עילאי ותתאי,

המשך בעמוד ב'

מרן רה"י הגרמ"ה הירש שליט"א

כלל ב' סוף סעיף ד'. ע"א
בהיתר לשון הרע

מבואר בדברי הח"ח שגם במקום
שהותר לשה"ר שנאמר כבר באפי
תלתא מ"מ אין זה מותר אלא למי
שראה איך שנאמר באפי תלתא, אבל
אם רק שמע מחבירו שהיה כן אסור לו
לסמוך על דבריו ואסור לו לספרו
לאחרים. ושם בסק"ט כתב הטעם אף
דע"א נאמן באיסורין מ"מ חשיב כמו
איתחזק איסורא ואינו בידו של הע"א
להתיר האיסור. והקשו בזה מדברי
הח"ח להלן כלל ד' סעיף י"א שכתב
שמי שרוצה לדעת פרטים על חברו
כגון שרוצה להשתתף עימו וצריך
לשאל אחרים אודותיו, שצריך שידוע
לנשאל הטעם למה הוא שואל כדי לא
להכשיל את הנשאל באיסור לשה"ר,
וקשה איך מותר הנשאל לסמוך על
השואל הרי ע"א אינו נאמן באיתחזק
איסורא וכמש"כ הח"ח בכלל ב'.

ונראה דהחילוק בזה, שכשיש
תועלת בסיפור אינו בכלל שם של
לשה"ר ולא נחשב אותו דיבור כדיבור
שאסור שנימא דחשיב איתחזק איסורא
שלא יהיה ע"א נאמן,

המשך בעמוד ב'

מרן רה"י הגר"ד לנרו שליט"א

איך האמין דוד למעשה תמר, כדמשמע קרא (ש"ב י"ג כ"א) והמלך דוד שמע את כל הדברים ויחר לו מאוד. הרי לא היו שם עדים, ככתוב, הוציאו כל איש מעלי. והיה אסור להאמין לדבריה משום לשה"ר.

והשיב בהרחבת דברים, [א] גם אם באמת לא ראה איש (כלומר, אולי היו שם אנשים ולא ידע) [ב] הרי היא לא רצתה כלשון הכתוב (פס' י"ד) ואולי שמעו בחוץ דברים הניכרים שאפשר לסמוך עליהם. [ג] ועוד, הרי אחר כך זעקה בחוץ בשק ואפר וודאי דיברו בזה הבריות, ואמנון שתק, היה לו להכחיש את הלעז. ושתיקה כזו כהודאה דמיא. {עי' רמ"ה סנהדרין דף כ"ט טוענין בדיני נפשות, אופנים ששתיקה הודאה}. [ד] ומלבד כל זה, יש ענין מהימן כבי תרי וי"ל שהיתה נאמנת אצל אביה דוד. [ה] ועוד, שלא מצאנו שדוד נהג או עשה מכח זה דבר שצריך לו עדות.

ולצוות על כולם לא הי' באפשרות ורק אם הוא ת"ח שהדין הא קשוט עצמך ואחר קשוט אחרים שפיר דמי לצוות לקוץ שלו תחילה שילמדו אחרים ממנו, וזה אפשר לעשות מבלי לשאול תחילה את הת"ח [ויל"ע בכ"ז וצ"ע במפרשים]. ולברר מי הבעלים אי"צ עדות [ועוד איכא נידון בעלמא בדיני ממונות בעביד לגלויי אי בעי דין עדות אי סגי ע"א] וכל זה טעון ברור וכי לפו"ר בלא עיון.

ב. בענין אמנון ותמר על מי השאלה? וכי עצם הריגת אמנון שנהרג בגלל מעשהו ע"י נערי אבשלום היתה כדין? - כל זה טעון בדיקה ודיבור פא"פ. בברכה.

*חזרתי ושאלתי פא"פ

מרן רה"י הגרמ"ה הירש שליט"א

ויש לדון לחלק בנידון זה מתי חשיב לפנ"ע, דזה דווקא כשמסבב לעובר עבירה את גורם הסיבה של העבירה כמו כשמסבב את הכעס שגורם את העבירה מחמת כן בזה איכא לפני עוור וכמו בההיא דמכה לבנו גדול, משא"כ בכל מספר טובתו של חבירו שרק מזכיר לחבירו העניין של חברו וכשמספר טובתו מתעורר לדבר בגנותו, אבל לא גורם לו את הסיבה של העבירה עצמה ובוה ליכא לפנ"ע, ובאמת דלפ"ז היכא דע"י סיפור טובתו ומצד הסיפורים עצמם על חבירו גורם לו את הכעס לחבירו בזה יהיה לפני עוור ג"כ.

נכתב כגליונות על חפץ חיים

משא"כ באפי תלתא שוהו בעצם בכלל שם לשה"ר ואותו דיבור שנאסר, רק דיש היתר בדבר, ובוה דוקא לא נאמן ע"א בגלל איתחזק איסורא.

כלל ט' לפני עיוור באבק לשה"ר.

בכלל ט' בהגה"ה עמד הח"ח למה ליכא באבק לשה"ר גם איסור משום לפני עיוור, וכתב דאין לומר דמכיון שאין עובר בלפנ"ע רק בתרי עברי דנהרי כדאי' בע' ו' ב' שאין יכול הנזיר בשום אופן להגיע לידי איסור בלא הסיוע משא"כ בכח"ג דיכול להגיע על ידי עצמו והמספר האבק הוא רק המסובב, דהרי מוכח מכמה דוכתי דגם בכח"ג שמסבב חשיב בכלל לפני עוור, דכל שמכין את סיבת העבירה יש בזה לפני עיוור, כמו שמצינו במכה לבנו גדול במו"ק יז וכן בקידושין ל"ב ודילמא רתח וקעבר בלפני עיוור. עכ"ד.

**שו"ת מיוחד עם מרן רה"י הגרמ"ה
הירש שליט"א, לקראת תחילת
המחזור הבעל"ט**

א. לפני ר"ה כל אחד חושב על מצבו, ורוצה להפסיק להכשל בלה"ר, אבל ההחלטה לא מחזיקה מעמד כלל, כי ההזדמנויות ללה"ר נוצרות כל הזמן והקבלה נאבדת מהר, איך ניתן בכל זאת לקבל החלטה נחושה ולעמוד בה ולא לחזור ולהכשל בלה"ר?

מורה"י: אם הסיבה שנופלים היא ששוכחים מהקבלה וממה שלמדו, אולי כדאי לחלק את הלימוד לפעמיים ביום, כי אם לומדים רק פעם אחת בבוקר או בלילה, שוכחים אח"כ.

ב. ישנה תחושה נוספת המפריעה לקבלה והיא הרגשת פחד מסוים (בתת מודע) ש"אם אני אתחיל לשמור על הפה אני אפסיק לדבר עם החברים... כל פעם שידברו דברים מעניינים אני אהיה בחוץ..." וזה מונע את הבחור מהקבלה, וגם מרתיע מללמוד חפץ חיים מחשש שמא זה ייצור בו שינוי והוא אינו מסוגל לדמיין את עצמו במצב כזה. כי מבפנים הוא לא מספיק מסכים להיפרד מהלה"ר, מה ניתן לעשות עם תחושה כזו?

מורה"י: שילמד קצת מוסר, שהתכלית של האדם היא לא לדבר עם חברים, התכלית היא להתקשר לקב"ה, ולכן ילמד מוסר, בפרט את הפרק הראשון של המסילת ישרים, זה יעזור לו לגבי זה.

ג. בשמירת הלשון פרק ג' כתב שכל המספר לה"ר מעבירים את זכויותיו למסופר ומעבירים למספר את עוונות המסופר, ואף אם יתחזק חודש או ב' ואח"כ יחזור לדבר לה"ר יפסיד הכל עכ"ד. ובחורים רבים תוהים האם כך צריכה להיות

ההסתכלות, כי אם כן לשם מה אני לומד, וכי עד סוף חיי לא אכשל בלה"ר?

מורה"י: הדבר הזה הוא מהדברים הקשים שם, צריך להסתכל שאדם שעשה מצווה תישאר מצווה ואדם שעשה עבירה תישאר עבירה, לא לחשבן את זה.

ד. בעניין לימוד החפץ חיים, האם המטרה בזה היא ידיעת ההלכות בלבד או שיש בזה מטרה נוספת.

מורה"י: עצם הלימוד גורם לזה שהעניין הזה נמצא בראש שלא לדבר, אדם שלא לומד, גם אם הוא יודע את ההלכות, יכשל.

ה. האם יש סיבה לכך שבהרבה ישיבות (כולל בישיבתנו) החפץ חיים מונח בין ספרי המוסר ולא בין ספרי ההלכה?

מורה"י: אין לזה סיבה, זה רק בגלל שלומדים את זה רק בחורים רציניים שהם גם לומדים מוסר... ו. בחור המעוניין להשקיע ולהעמיק גם בדברי הבאמ"ח, האם הדבר ראוי או שיש להסתפק בלימוד המקוה"ח?

מורה"י: שילמד גם את הבאר מים חיים, יש כוללים שלומדים את זה פעם אחת ממש בעיון.

ז. בחור שלומד כל היום ואין לו זמן ללמוד חפץ חיים, האם הוא פטור או שעליו להתאמץ למצוא זמן?

מורה"י: כדאי לו להתאמץ למצוא זמן,

מורינו הגרב"א פיינשטיין שליט"א

בדין זכירת מעשה מרים

א הרמב"ן עה"ת דברים פכ"ד, ובמ"ע הנוספות ז', מנה מצות זכירת מעשה מרים למ"ע בפנ"ע, והשיג על הרמב"ם שלא מנה זה, והקשה מאי שנא מזכירת מעשה עמלק שהוא נמנה למצוה בפנ"ע.

ובדעת הרמב"ם היה נראה לכאורה דס"ל דאי"ז מצוה אלא הוא עצה טובה ודרך מוסר על הדבר, וכמו שהביא שם הרמב"ן מדברי רש"י.

אולם בדעת הרמב"ם א"א לומר כן, וכמו שהביא הח"ח מד' הרמב"ם בסוף הלכות טו"צ וז"ל על עניין זה מזהיר בתורה ואומר השמר בנגע הצרעת זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך הרי הוא אומר התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה עכ"ל מבואר מזה דגם הרמב"ם מודה שנאמרה בזה אוהרה על זכירת מעשה מרים, וא"כ קשה למה לא מנה זה במנין המצוות.

ב עוד מצינו כיו"ב, בדברי הרמב"ן עה"ת דברים פ"ד, ובמל"ת הנוספות ב', שמנה המצוה של זכירת מעמד הר סיני, ואילו הרמב"ם לא מנה זה, ולכאורה היה נראה דהרמב"ם ס"ל דאין מצוה כזו, והכתוב קאי על זכירת התורה, או דהוא רק דרך מוסר וכנ"ל מד' רש"י, אבל **באגרת תימן** כתב הרמב"ם להדיא כד' הרמב"ן וז"ל וכמו כן זכרו מעמד הר סיני שצונו הקדוש ברוך הוא לזכרו תמיד וגם הזהירנו מלשכח אותו וצונו ללמד אותו לבנינו כדי שיגדלו על תלמודו הוא מה שנאמר רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב וראוי לכם אחינו שתגדלו בניכם על המעמד ההוא הגדול עכ"ל הרי שגם הרמב"ם מודה בעיקר הדבר לרמב"ן דהוא

מצוה על זכירת מעמד הר סיני, אלא דס"ל שאינו נמנה במנין המצוות, וזה צ"ע למה.

[עוד מצינו פלוגתא כזו במצוות זכירת מעשה העגל, שהרמב"ן במ"ע הנוספות ז' דן למנות גם המצוה של זכירת מעשה העגל, והרמב"ם לא מנה זה, אלא דבזה י"ל דגם הרמב"ן עצמו נסתפק בזה אם הוא מצוה לדורות או לשעה, וא"כ י"ל דהרמב"ם ס"ל דהוא רק לשעה].

ג והנה הראב"ד והר"ש בפי' לתו"כ ריש פרשת בחוקתי פירשו מה שאמרו שתהא שונה בפיך דקאי על לימוד ההלכות של המצוה, בזכירת עמלק הוא ללימוד מסכת מגילה, וזכירת מעשה מרים הוא ללימוד מסכת נגעים, וזכירת מעשה העגל הוא ללימוד מסכת ע"ז, [ובר"ש כתב א"נ כמו ושנתם לבניך שתקבע זמנים להיות קורא בתורה] וכבר תמה **בז"ר** איזה מצוה זו ללימוד זה דוקא הרי כמ"כ יש ללימוד כה"ת, ובאמת בר"ש שם סיים וז"ל ומאלו נלמוד לאחרים עכ"ל מבואר דבאמת הוא מצוה בכל התורה, אלא שנאמר זה כאן, ולפ"ז קשה טפי מהו שנתפרש כן במצוות אלו דוקא.

ד והנראה בדעת הרמב"ם, דס"ל דכל שהיא מצוה של ידיעה ולימוד פרשה בתורה הרי"ז נכלל במצוות ת"ת, דזהו מצוות ת"ת בעצמה ללימוד ולידע התורה, אלא דלכאורה הרי מצוות ת"ת היא מצוה כללית לידע וללמוד כל התורה, ואילו כאן המצוה היא על לימוד וידיעת פרשה מסוימת, אמנם זה אינו, דמלבד המצוה הכללית של ידיעת התורה וההגיה בכל התורה, הרי זה דין בכל חלק וחלק מהתורה במסוים ללימוד, ואותו החלק המסויים מחייב את הלימוד בו במסויים, וכל חלק וחלק מהתורה ענינו וידיעתו מיוחדים המה, והמצוה ללמדם הוא בתורת הענין המיוחד שבכל חלק וחלק, וכ"ה בכל התורה כולה, שכל משהו ממנו הוא ענין מיוחד לעצמו, והוא זה הטעון את הלימוד בו, ומצוות הת"ת הוא משום לתא ידידיה גופא, ואי"ז רק קיום כללי של ת"ת.

וכגון הת"ת של מצוות מזוזה הוא חיוב ללימוד את הת"ת המסוים הזה של מזוזה, בכדי לידע הענין

המיוחד הזה, וכן הוא בכל התורה שכל חלק וחלק ממנו מחייב את הלימוד שלו מחמת הענין המיוחד שבו.

ולפ'ז נמצא דגם מה שנאמר עליו מצוה מיוחדת של לימוד, אי"ז חפצא אחרת של מצוה, אלא אותה המצוה של ת"ת, אלא שעל פרשה זו נאמר ציווי מיוחד, אבל אין כאן חילוק בחפצא דמצוה, וא"כ י"ל דכל מצות הזכירה שענינם הוא ידיעת דבר מהתורה ולימודו, אי"ז כלל מצוה בפנ"ע, אלא הוא המצוה לידע וללמוד את החלק הזה שבתורה, וכמו שבכל חלקי התורה יש מצוה ללמד מכם ענינם המיוחד, כמ"כ בזה נאמרה המצוה עליהם ללמד, וא"כ אין כאן כלל מצוה בפנ"ע, אלא הוא ציווי על החלק הזה של ת"ת וע"כ הגם שיש מצוה מיוחדת על לימוד פרשה מסוימת אי"ז נחלק להיות מצוה בפנ"ע, אלא הכל הוא בתוך המצוה של ת"ת.

ה **והנה** נראה לומר דהמצוה של זכירת מעשה מרים, אי"ז זכירת איזה מעשה אחר בפנ"ע, אלא הוא זכירת המעשה הכתוב בתורה, ודוקא בזכירת מעשה מרים האמור בתורה הוא שמקיימים מצוה זו, ולו יצויר שידע מעשה זה ממקום אחר ויזכרו משם לא יקיים מצוה זו, וזכור את עשה ה"א למרים פירושו הוא לזכור הפרשה של מעשה מרים, והוא מצוה של ידיעת ולימוד פרשה בתורה.

ולפ'ז נראה דהמצוה המיוחדת של זכירת מעשה מרים ושאר זכירות, הגם שיש בהם אזהרה וציווי על איזה ידיעה מיוחדת יותר משאר התורה, אבל אין בזה מצוה בפנ"ע, ואי"ז אלא כמו תוספת ציווי על מצות ת"ת, ובפרשיות אלו נאמר זירזו מיוחד על ידיעתם, וכמו שיש מצוה ללמוד הלכות פסח בפסח והלכות חג בחג, ואי"ז מ"ע בפנ"ע, אלא הוא עצם המצוה של ת"ת, אלא שנאמר בזה סדר ואופן הקיום של מצות ת"ת, וציווי מיוחד על הת"ת הזה בומנים אלו, אבל מ"מ לא נפיק מכלל מצות ת"ת, ואין בזה אלא חובה מיוחדת מצד ענינם המיוחד של פרשיות אלו, וכמ"כ הם כל מצות זכירה המצוים על לימוד

והיגה וידיעת דבר, שמצותם היא מצוה של תלמוד, אלא שנאמר בהם ציווי מיוחד מחמת ענינם המיוחד. **ולפ'ז** שפיר לא מנה הרמב"ם כל מצות הזכירה, משום שהם בכלל מצות ת"ת שהוא מצות הלימוד והידיעה של כל ענין וענין בתורה, ולא ניתוסף בהם אלא חומר ואזהרה מיוחדים, ולא ענין אחר של קיום.

והרמב"ן שמנה זה י"ל דהוא לטעמיה דס"ל דמונים גם כפילות המצוה, וע"כ זה לא גרע ממצוה שנכללה דמונין אותה, אבל הרמב"ם דס"ל דאין מונין כפילות המצוה, שפיר ס"ל דהכל נכלל בחדא מצוה של ת"ת ואין כאן אלא תוספת חומר ואזהרה על חלק מסוים אבל אי"ז מצוה מיוחדת.

ו **ובזה** יתבאר היטב דברי **הראב"ד** ו**הר"ש** דמפרשי לכל הנך זכירות שהוא מצוה על לימוד הפרשיות וההלכות המסוימים ההם, ולפמש"נ הרי הדבר מבואר דבאמת אי"ז מצוה בפנ"ע, ובאמת אה"נ דכל התורה יש ללמוד אבל כאן נאמר עוד מחייב על לימוד הלכות אלו, ואזהרה מיוחדת בהם, אבל אין בזה תורת מצוה בפנ"ע, אלא אזהרה על קיום אותם הדינים ועל לימוד ההלכות שלהם.

ובזה מתפרש מש"כ הר"ש דמזה נלמד לכל התורה, והיינו דמאחר שאי"ז אלא מצות ת"ת, יש ללמוד מזה לכה"ת שצריך לקבוע זמן ללמוד, כלשון הר"ש שם.

והדבר מתבאר מתוך ד' התו"כ גופא, דהתו"כ שם קאי על הדרשא של אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה, וע"ז הביא שם כל הני מצות זכירה, וכפה"נ דמזה למדו הראב"ד והר"ש לפרש הדבר על מצות ת"ת, ובוזה אתיין ד' התו"כ היטב דמיתי מזה על מצות עמילות בתורה, ויליף מכל הני זכירות למצות השינון של ד"ת.

ו **והנה** לגבי המצוה של סיפור יצי"מ בליל ט"ו מבואר בתוספתא סוף פסחים [לג' דידן] **ובטור** שזה מתקיים גם בלימוד הלכות הפסח, ועיין **בכתבי הגרי"ז** על התורה שהביא מקור לזה מד' הראב"ד

אבל הרמב"ן עה"ת, דברים פכ"ה, כתב וז"ל ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו עכ"ל הרי שהוא מצוה של ידיעה וסיפור, וכן כתב במ"ע הנוספות מצוה ז' וז"ל כאשר נצטוינו בזכירת מה שעשה לנו עמלק כדי לדעת שלא על חנם ימחה ה' יתעלה שמו רק מחמלתו עלינו לנקום החמס שעשה לנו ושלא היה ירא ממנו יתעלה עכ"ל מבואר דאי"ז משום מחייה דידן, אלא משום מה שימחה הקב"ה שמו, ומבואר מדבריו דג"ז הוא מצוה של ידיעה גרידא, שנדע שבשביל זה באה המצוה ושע"כ ימחה ה' את שמו, ולפ"ז הרי זה ממש כמו שאר הזכירות, ושפיר למד מזה הרמב"ן למנות שאר הזכירות כמו שמונים מצוות זכירת מעשה עמלק.

וכן מצוות זכור את יום השבת שמנה הרמב"ם שאני משאר זכירות, דזה אינו בכלל מצוה של ידיעה אלא הוא מעשה קידוש והזכרת יום השבת.

האלו, דמבואר דבכלל מצוות זכירה הוא לימוד ההלכות.

ובאמת הדבר קשה איך מתקיים בזה מצות הסיפור של יצי"מ, ואין לומר דהטעם הוא משום שהוא מביא לזכירה, דהתינוח במצוות זכירה, אבל בליל ט"ו שהוא מצות סיפור, לא סגי במה שמביא לזכירה, אלא הוא מצוה על עצם מעשה הסיפור, ואיזה מעשה סיפור ביצי"מ יש בלימוד הלכות הפסח.

אמנם לפמש"נ נראה דגם מצות סיפור יצי"מ מצוה של ת"ת, והוא ללמוד הפרשה בתורה של יצי"מ, ובכלל זה הוא ג"כ כל הפרשה של פסח, וע"כ גם לימוד הלכות הפסח הוא בכלל זה, שהוא הלימוד והעסק בפרשה של יצי"מ, ואי"ז סתם דין לספר המאורע של יצי"מ, אלא הוא לימוד הפרשה של יצי"מ, ובזה נכלל כל הלכות הפסח שהכל הוא מכלל הת"ת של יצי"מ.

ח **אמנם** קשה לפ"ז למה מנה הרמב"ם מצות זכירת מעשה עמלק, ומאי שנא מכל מצוות הזכירה של מנאם.

והנראה בזה לפמש"כ הרמב"ם במ"ע קפט וז"ל שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן עכ"ל הרי שאי"ז כלל מצוה של ידיעה ולימוד, אלא הוא מצוה להזכיר שנאתו ולעורר הנפשות להלחם בו ולמחייתו, והנה לפ"ז הוא מכלל מצוות המלחמה ומכשיריה, והרמב"ם הביא מצוה זו בהלכות מלכים פ"ה ה"ה בידח עם מצוות המלחמה והמחייה.

מורינו הגר"ח וייל שליט"א

דיני קבלת לשון הרע

א. על מה עובר השומע או המקבל. ב. האם עובר רק ברגע הראשון או כל הזמן. ג. כיצד התיקון למי שקיבל לשון הרע והאם עוקר את העבירה מעיקרו. ד. האם קבלה היינו עצם מה שמאמין או מה שמתנהג עפ"י מה שמאמין. ה. דיני למיחש – האם גם אחר כך חייב לנהוג בו בחזקת כשרות שהוא צדיק. ו. בביאור דברי הח"ח שמותר לחוש, אבל אסור להאמין אפי' בספק. ז. בדין למיחש דשרי גם להפסידו, האם מותר גם לומר לאחרים את החשש. ח. האם מותר לספר לשון הרע לתועלת לאדם שיאמין לגמרי ולא רק יחשוש. ט. האם שמיעה זה קום ועשה או שב ואל תעשה ונפק"מ במקום כבוד הבריות.

א. על מה עובר השומע או המקבל

הנה בפתיחה הרחיב הח"ח בלאוין והעשין שעובר המספר לשון הרע, והשומע והמקבל אינו עובר אלא במה שיבואר להלן: א. המקבל עובר באיסור לא תשא שמע שוא. [גמ' פסחים קיח. ח"ח פתיחה לאוין אות ב] ב. וכן לאו דלא תחללו את שם קדשי כי אין לו בזה הנאה. [ויתכן שגם החזו"א שדן שיש הנאה בלשון הרע מכל מקום אפשר דהוא דוקא בסיפור ולא לענין קבלה]. ג. וכן עובר על ואהבת לרעך כמוך [ח"ח פתיחה עשין ב'] ועי' מש"כ הח"ח בהלכות לשון הרע כלל ו' במ"ח סק"א שיש לו מצוה לאוהבו ולא להאמין למה שסיפרו עליו ולהכניס בליבו אהבה שלא ירצה להאמין. וידונו לכף זכות. ד. כתב בעשין ג' שעובר על בצדק תשפוט עמיתך כשלא שופטו לכף זכות. ה. עוד כתב שם שהמקבל עובר על מצות הוכח תוכיח. [ולכאורה זה בשמיעה ולא בקבלה].

בבאר מים חיים בלאוין ג' הסתפק אם השומע עובר על איסור השמר בנגע הצרעת. ולכאורה ספקו הוא אם מקבלים צרעת על שמיעת לשון הרע. ואפשר לפרש בזה שזה סוג איסור אחר שאיסור אמירת לשון הרע הוא איסור מזיק וכאן זה איסור אחר שמאמין לשקרים או איסור מידות וכדו' ולכן יתכן שאין ע"ז צרעת. וממילא אין ע"ז איסור הישמר בנגע הצרעת שזה לישמר מדברים המביאים לצרעת. **ובעשין** כתב [במ"ח סוף אות ב] שהעשה של זכור אשר עשה ה' אלוקיך למרים עובר רק האומר ולא השומע. וצ"ב מה החילוק בין זה להשמר בנגע הצרעת. וי"ל שבזכור דמרים עוברים רק מי שעושה בדיוק כמעשה דמרים שאמרה ולא שמעה, משא"כ בהשמר בנגע הצרעת שעובר על כל מי שעושה מעשה הגורם לצרעת. ובוה נסתפק בשמיעה וכן"ל.

ב. האם עובר רק ברגע הקבלה

יש לחקור באיסור קבלה אם עובר על כל רגע שהוא מאמין ללשון הרע וכמו איסור לא תשנא או איסור שלא שופט בצדק את עמיתו וכדו' או שעובר רק בזמן הקבלה כמו איסור לא תגזול. וראיתי מביאים בשם הברכת שמואל שעובר רק בזמן הקבלה. אולם הגר"ח סבר דזה עבירה אחת מתמשכת. [לכאורה אף שעצם הדבר מתמשך מכל מקום פעולת העבירה היא רק בתחילה ואח"כ זה ממשיך מעצמו]. ולדבריהם אפשר ליישב למה המקבל חמור יותר מן המספר, שהוא כל הזמן עובר משא"כ המספר שעובר רק ברגע הסיפור. וי"א נפק"מ מזה שאם שמע בקטנותו חייב בגדלותו לעבוד לעקור את הדברים. אף שלא עבר בפועל כששמע.

ועיין בח"ח כלל ו' ה' י"ב שכתב דאם עבר ושמע לשה"ר והאמין בלבו, תיקונו שיתחזק להוציא הדברים מליבו שלא להאמינם וכו'. ויתודה ע"ז. [ושם לא מזכיר לבקש מחילה וזה סיעתא שעל קבלה אין זה אלא בין אדם למקום וכן"ל וכבר הבאנו שכ"כ בהלכות רכילות] ואולי יש לדקדק קצת מזה, דצריך לעשות כן רק לתקן את העבירה שעבר, ואינו צריך

התשובה שאמנם אין לאו על להבא אבל יש המשך העבירה על להבא כל רגע והתיקון מסייע לזה.

אם קיבל באיסור ויהפוך לתועלת אם זה תיקון גמור

יש לדון אם קיבל באיסור, האם יועיל שיהפוך הדברים לתועלת, על ידי שיעזור לו וכדו'. האם בזה יעקור למפרע. שלא היה איסור כלל. ולכאורה ישאר בזה העבירה שנתכין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה. וכמו שכתב בח"ח כלל ד' סעיף יא שאם אדם מברר לתועלת צריך שיגיד לו שזה לתועלת, ולכאורה זה כדי שלא יהיה נתכין לבשר חזיר.

ויש מחדשים שאם הופך הדבר למצוה אין איסור זה ומסייעים דבריהם מדברי האוה"ח בראשית פ"ג פסוק כ' על דברי יוסף לאחים הקדושים אלוים חשבה לטובה וכתב: והרי זה דומה למתכוון להשקות חבירו כוס מות והשקהו כוס יין שאינו מתחייב כלום והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים. וזה צ"ע מאי שנא מנתכין לאכול בשר חזיר. ורוצים ליישב מחמת שזה מצוה וכו"ל. כ"כ בבית יצחק ח"ג ועוד מקומות. ובוה יש מיישבים גם בתמר שהכשילה את יהודה שהוא לא ידע שהוא מיבם, ולהג"ל מתרצים שאם בסוף יצא מצוה זה מותר כדין מכשירי מצוה. אולם קשה ע"ז מהח"ח הנ"ל דא"כ למה הצריך שיספר לו שזה לתועלת הרי אם בסוף זה מצוה זה מותר.

דרך ב. ליישב הקושי מהאחים הק', לחלק בין מצוות בין אדם לחבירו ובין מצוות שבין אדם למקום, שבבין אדם לחבירו יסוד העבירה הוא התוצאה ולכן בזה לא נענשו על נתכין לאכול בשר חזיר. כ"כ בספר ושב הכהן וכלי חמדה. ולפי"ז אפשר ליישב את הח"ח שאסר באמירת לשון הרע דזה איסור בין אדם למקום. ולפי"ז גם לא יועיל אם יהפוך את השמיעת לשון הרע לתועלת כיון שהוא בעיקר בין אדם למקום ובוה אסור נתכין לבשר חזיר וכו"ל.

לעשות כן כדי שלא לעבור כל רגע ורגע על איסור קבלת לשה"ר, ומבואר מזה כדעת הברכת שמואל. ויש לדחות.

ועי' ש כמה עצות כיצד יעקור הדברים מליבו: א' שיאמר בליבו שמי שחשוד לספר לשון הרע חשוד גם לשקר. ב' שבתוספת פרט אחד משתנה הכל. ג. בבמ"ח כתב שאם יכול לדנוג לכף זכות אז יכול להאמין גם למעשים ויפרשם לטובה.

ג. התיקון למי שקיבל – שיעקור הדברים מליבו – האם מבטל למפרע

יעו' ש בבמ"ח ס"ק ל"ג שכתב דבדאי אם יתחזק עד שיוציא הדברים מליבו יעקור בזה את הלאו מעיקרו, דלא

יהא עדיף מלא תגזול שכשמיש עוקר בזה את הלאו מעיקרו. וצע"ג דלא תגזול הוי ניתק לעשה וע"כ ההשבה חשיבא תיקון ללאו, [עי' בחת"ס ב"מ סב שאחרי שתיקן לא נשאר בו רושם עבירה] ומגלן דגם לאו דלא תשא חשיב תקון ללאו בזה שמתחזק להוציא את הדברים מליבו. ולו יצויר היה מלקות על לשון הרע היה לוקה כי אין בזה ניתק לעשה] ובגוף הדבר יל"ע אמאי חשיב תיקון, דאם נימא דטעם איסור קבלת לשה"ר הוא משום המידה הרעה שאוהב לראות מומי בנ"א, או משום דאינו מתרחק משקר, מה בכך שעתה מוציא מליבו, מ"מ בשעתו כשקיבל הי' בעל מידה רעה זו. ולכאורה אפשר להבין דהוה תיקון, רק אם יסוד האיסור הוא מחמת הנזקים שעלולים לצאת ע"י שהוא מקבל את הלשה"ר דע"י השמיעה הוא יפעל ע"פ מה שקבל, ובוה אפ"ל דכיון דעתה מוציא הדברים מליבו א"כ לא יהיו נזקים ע"י, וע"כ חשיב דע"י שמוציא הדברים מליבו חשיב תיקון לאיסור קבלת לשה"ר.

ושו' ש שלכאורה בנידון דילן גם אחרי שמתקן עדיין צריך לשוב בתשובה כמש"כ הח"ח גופיה לעיל שיתודה על זה. והביאור כי מציאות העבירה נעשתה והתיקון הוא ביחס שמכאן ולהבא דנים שאין כאן עבירה. וכל מה שאמר שזה מתקן הוא ביחס לעבודת

נפק"מ בזה א"כ אין כאן איסור, או שהאיסור הוא בעצם ההסכמה בדעתו בלב לקבל גנות של חבריו. ועיין במהרי"ק שורש קפח [הובא בסוף ספר ח"ח] שהוכיח מהגמ' בפסחים ק"ג ב שאסור לקבל את הלשון הרע ולשנוא את חבריו, דאיתא שם שאם עד אחד מספר על אחד שעשה עבירה אסור לקבל דבריו ולשנאותו בלב. ורק לעד עצמו מותר. וזהו ההיכא תמצי של שונאך ע"ש. ומזה משנאה אסור מוכח שאין האיסור רק בהנהגה. ויש לדחות דלשנאותו נחשב כמעשה של הנהגה. והנידון הנ"ל להאמין ללשון הרע כששומע מעשה של השני ואינו קובע בו שנאה וכדו'.

וברבינו יונה כתב שזה אסור עצם הקבלה בלב וז"ל בשערי תשובה שער ג אות ר"ג: והנה הוזהרנו במה שכתוב "לא תשא שמע שוא" - שלא נאמין בלבנו ספור לשון הרע להחזיק במחשבתנו כי הדברים אמת ולהבוות בעינינו את מי שנאמרו עליו. עד כאן. משמע שעצם להאמין זה בעיה. וכ"כ

בחרדים מצוות לא תעשה פ"ג: לא תשא שמע שוא דהוזהרנו בו שלא לקבל לשון הרע כלומר שלא להאמין בלב אם כבר שמע כדכתיבנא לעיל גם בכלל לאו זה שלא לשמוע באזניו שום לשון הרע.

בגדר למיחש מבעיא

ה. שחייב לנהוג בו בחזקת כשרות שהוא צדיק

בגמ' נדה סא מסופר שיוחנן בן קרח הודיע לגדליה כי שמע שבא ישמעאל בן נתניה להורגו, וגדליה לא האמין לו, ולבסוף הוא הרג אותו. וכתוב בגמ' שגדליה לא עשה כדון, כי היה צריך למיחש. ולכן כל אלו שנהרגו מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו. ויש לברר גדר הדבר למיחש.

בחפץ חיים [לשון הרע ו' י] כתב, "צריך לקבל הדבר בדרך חשש בעלמא, היינו רק כדי לשמור את עצמו ממנו שלא יגיע לו הדיק על ידו, ולא יהא זה הדבר אפילו בגדר ספק, דמעמידין לאדם בחזקת כשרות, ולכן מחויב עדיין להטיב עם הנידון בכל

דרך ג. שרק אם אכל בסוף הוא נענש כי יש גם מחשבה וגם מעשה, אבל על כוונה לבד לא נענשים. ולפי"ז יש לפרש הסיבה שאסר הח"ח כשאינו מכזיב לתועלת כי מתיחסים לאמירת הלשון הרע כמעשה לדברים מסוימים, אבל שמיעת לשון הרע אינה כמעשה וא"כ אולי יועיל כשהפכו לתועלת.

ויש פלפול שהרבה אומרים [כמדו' ר"ש מאוסטרופולי ועוד] על הגמ' בנזיר כג דר"ע כי מטי להאי קרא וה' יסלח לה בוכה על הפסוק שה' מעניש אותה על הכוונה הרעה שלא ידעה שבעלה הפר לה. ופי' שכיון שהיה מ' הרוגי מלכות הבין שהוא יענש על מעשה האחים הק', שלמרות שיצא לבסוף לטובה, מכל מקום על מחשבתם שהיה לרעה יענשו. ולפי"ז הוא דלא כדרך האור החיים הנ"ל הנ"ל שהאחים לא נענשו על זה.

אם שמע לתועלת ואח"כ קיבל הדברים בודאי האם עובר על לאו

יש להסתפק אם בתחילה שמע באיסור וקיבל בתורת ספק ועבר על לא תשא ואח"כ החליט הדברים בתורת ודאי האם זה מוגדר שעובר על לאו נוסף או שזה רק העמקה באיכות של הדבר הקודם. אבל אין כאן לא תשא שהוא כבר נשא את הדבר. ואם בתחילה שמע לתועלת והיה צריך לחוש ואח"כ קיבל, יש לדון אם כאן נימא שעובר על לא תשא, או שגם כאן נימא כמו לעיל שאחרי שהדבר כבר נמצא אצלו אין כאן עוד לא תשא.

דיני האיסור

ד. אם קבלה היינו עצם מה שהאמין או מה שמתנהג עפ"י מה שמאמין

איסור קבלה הוא לאו דוקא אם מקבל בודאי אלא גם אין לקבל כספק וכמ"ש להלן. והנה יש לדון אם האיסור הוא מה שמתנהג על פי מה שמאמין וזה כמו סיפור לשון הרע שענינו הנוק לחבירו בהנהגתו. וזה דומה לאיסור הדיין לשמוע ולהתנהג על פי מה ששמע אבל אם שומע לשון הרע על השני ואין לו

למה רבי טרפון לא הציל מי שנאמר עליהם לשון הרע שהם רצחו

והנה בהמשך הגמ' בנדה שם מובא שבני גלילא יצא עליה קול שהם הרגו, ובאו לפני רבי טרפון שיחביא אותם מהשלטון, ואמר להם הרי אמרו חז"ל שצריך לחוש. ולכן אמר להם להחביא עצמם. ורש"י ביאר, שחשש רבי טרפון להסתירים מפני שאם באמת רוצחים הם אסור להצילם. והקשה הרא"ש וכי בשביל קול בעלמא שיצא על אדם יהיה אסור להצילו. ובבאר מים חיים [לשון הרע ו כח] תירץ שסבר רש"י שבענין רציחה יש לחשוש שמא ירצח אחר כך אנשים נוספים ולכן אסור להצילם. עוד תירץ, כיון שהיתה להם אפשרות להציל את עצמם כמבואר בסמוך שאמר להם 'יילו אתון תמרו נפשיכו', לכן נמנע מלהצילם. אבל בשאר המקרים מודים כולם שאסור להמנע מלהטיב עם אדם שיצאה עליו שמועה רעה.

ובתוס' הביאו מהשאלות דרב אחאי שחלק על רש"י וביאר, שחששו של רבי טרפון היה שמא ימצאם המלך בביתו ויהרוג את רבי טרפון על כך שניסה למלטם, ומפני שהיה בדבר סכנה נמנע מלהטיב עמם ולהצילם. וכן דעת רוב הראשונים כתוס'. ומבואר בתוס' שלולי שהיה חושש מהמלך היה צריך להצילם ולא לנהוג בספק שמא יהרוג אותו. כי אסור לנהוג ספק שמא יהרגו וזה עצמו נחשב קבלה.

ויש לדון אם שמע לשון הרע על אדם שנתמך על ידו שהוא משקר ויש לו כסף, או ששמע לשון הרע על איזה ארגון שתורם להם וכדו' האם צריך להמשיך לתרום להם, ואולי שם זה מוגדר תועלת שרוצה שכספו יילך למקום טוב. ואם שמע על אחד שאינו מחזיר חובותיו מותר לו לא להלוות לו כי זה נוגע לו על להבא. וכ"כ באהבת חסד פ"א ס"ט. אולם אם מזלול בו בדברים שלא נוגעים לו כגון שלא נותן לו עליה וכדו' זה איסור וכנ"ל. ויתכן שבכל פעם שנוהג מחדש עפ"י הלשון הרע ששמע זה נחשב קבלה מחודשת ועובר על איסור קבלה מחדש.

הטובות שצוותה התורה לשאר אנשים מישראל, כי לא נגרע ערכו בעינינו על ידי הלשון הרע לשום דבר רק שהתורה התירה לחוש לענין לשמור עצמו ואת אחרים ממנו. ובבאר מים חיים [כח] הביא שדין זה נלמד מהמהרש"ל [בתוד"ה אטמרינכו] והרא"ש שגם לאחר ששמעו על אדם שמועה רעה, עדיין הוא בחזקת כשרות, ותולים בודאי שלא עשה את המעשה הרע.

ו. ההגדרה המעשית של לחוש

והדברים קשים מבחינת ההגדרה שאיך לא יהיה הדבר אצלו אפילו כספק, ומכל מקום הוא צריך לזיזר ולחוש. וע"ע בבאר מים חיים [כד] שיש לחוש כשליבו נוטה קצת שזה אמת. משמע שמותר שיהיה נטיה. ועי' בחוט שני [שמירת הלשון עמוד שלא] שמתקשה בזה והביא בשם החזו"א שקשה לאדם לשלוט על ליבו שיהיה בדרגה הזו. ודן שאולי הגדר לפי הח"ח שמותר לחוש באחוזים נמוכים פחות מגדר ספק. ולבסוף כתב שהגדר הוא שאם אין לו צורך אין לו היתר לחוש כלל אבל אם יש צורך צריך לחוש. וכן ראיתי בשם הגר"ח ק.

והנה אם ענין קבלה הוא הנהגה מובן שאפשר לפצל את זה שיהיה לו בלב ספק בהנהגה ינהג בו כדאי כשר, אולם אם זה עצם ההחלטה בלב באמת קשה מה שהקשה החזו"א. ועוד צ"ע בקבלה של שלילת המעלות שאין בזה ענין של הנהגה צ"ע מה שייך פחות מספק.

וגדר הדבר בח"ח בבמ"ח כלל ו' כתב שאסור להאמין כי אין עד אחד נאמן נגד חזקת כשרות, וצ"ע דזה שייך לזה ולא לשלילת המעלות שאין לו חזקת כשרות שהוא מוכשר וכדו'. ובעצם הדבר צ"ע למה מגיע לזה ולא אומרים שהאיסור משום לא תשא שמע שוא, וי"ל דעד כמה שהיה מותר להאמין בספק זה לא היה נקרא 'שוא' ורק אחרי החזקת נאמנות זה נקרא שקר.

לספר לו שמכשיל אותו באיסור לפני עוור שמאמין ונשאר בצ"ע וזה קושיא אלימתא.

ט. האם שמיעה מוגדר עבירה בשב ואל תעשה או בקום ועשה

עוד כתב בחו"ש בעמוד שלב ששמיעת לשון הרע אין זה מוגדר עבירה בשב ואל תעשה שנדחה אף בדאורייתא במקום כבוד הבריות אלא זה כקום ועשה. ויש עוד להעמיק בזה וצ"ע.

ז. האם בהיתר למיחש מותר לנהוג בו ספק ולגרום לו הפסד כדי למנוע מאחרים הפסד

יש לדון שאם למיחש שמא ירצח מותר לגרום שהוא יירצח, או למיחש שיפסיד לאחרים מותר לפטר מלמד ששמע עליו לשון הרע שאינו מועיל לילדים, וגורם לו הפסד כדי למנוע הפסד מהילדים, וקשה מאי חזית דהוא עדיף. אולם הדין קובע שזה מותר וכמו שתי"ח דעת רש"י.

יש לדון מי ששמע לשון הרע והוא מקיים למיחש לעצמו האם מותר לו לספר לאחרים למיחש, כי יש סברה לומר מאי חזית שהוא עדיף עליו כגון אם שמע על אחד שהוא בטלן או לעצמו יכול לא לקבוע אותו חברותא כי זה מזיק לו והוא עדיף כי חייך קודמין, אבל אם זה לאדם אחר, עד כמה שאסור להאמין אז מה עדיף.

ח. האם מותר לספר לתועלת כשיודע שהשומע יאמין

כתב בח"ח רכילות כלל ט' סעיף א' שגם כשמספר לתועלת אם יודע שזה ששומע יגיד לחבירו שהוא שמע את זה ממנו, אסור כי הוא מכשיל אותו בלפני עוור. וזה לא הותר גם כשזה לתועלת. ודן בחוט שני עמוד שנט בשאלה מצויה מאוד אם אדם מספר לשון הרע לתועלת לשני כגון שמברר אצלו על חברותא או שידוך, שמצוה לספר לו משום לא תעמוד על דם רעך, ברם יודע שהשני יאמין, אם מותר לו

בס"ד

ימי ער"ה פ"ז

הנה ידוע כי ענין הזהירות מעון לשה"ר צריך זהירות מופלגת ובלא הזהירות בנקל נכשלים בזה וכבר אמרו חז"ל וכולן באבק לשה"ר ובפרט לקראת יום הדין הקרב עלינו להתחזק ביתר שאת לרחק עצמינו מזה העון.

ופשוט כי קביעות יומית ללימוד בענינים אלו היא מצלת ומסייעת להשמר מדיבורים האסורים שהמכשול בהם רב ומצוי עד למאוד.

ולאשר קם בישיבתנו ארגון "מלך חפץ בחיים" ליסד לימוד פעם אחת של ספר החפץ חיים על ידי כלל בני הישיבה לקראת ימי הדין הבעל"ט ולהתחיל לימוד זה ביום א' דר"ה ולהמשיך בלימוד יומי עד לסיום ספר הח"ח בי' שבט ודבר זה בודאי יסייע ביד כולם להשמר מלשה"ר הן ע"י ידיעת ההלכות הנחוצות והן מעצם העיסוק בהם וזהו דבר נצרך מאוד לקראת ימי הדין, ומעיקרי התשובה הוא.

ועל כן בודאי ראוי להשתתף בזה לטובת הפרט והכלל, כי בעשיית הכלל הדבר נקל בהרבה.

ויה"ר שחפץ ד' בידכם יצלה והלימוד הזה יסיע בידכם להשמר מעון לשה"ר והבא לטהר מסייעין אותו ונזכה ליכתב וליחתם בספצ"ג.

שלח
היום מדינת ישראל
דניאל מילר
בזקן